

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО СТУПЕНЯ НАВЧАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НЕФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ ШВЕЦІЇ

У статті на основі аналізу історичної та педагогічної літератури, а також нормативних документів у галузі освіти розглянуто нормативні та організаційні засади формування в учнів середнього ступеня навчання готовності до екологічної діяльності в неформальній освіті Швеції. Особлива увага приділена нормативно-законодавчій базі державного рівня, яка розкриває специфіку організації екологічної діяльності учнів середнього ступеня навчання в неформальній освіті Швеції.

Ключові слова: екологічна діяльність, неформальна освіта, сталий розвиток, нормативні документи Швеції.

На сучасному етапі розвитку України особливої уваги потребує екологічна ситуація в державі. Деструктивна позиція підростаючого покоління зумовлює потребу виховання ціннісного ставлення особистості до навколишнього середовища та формування готовності учнів до екологічної діяльності в системі освіти, як формальної, так і неформальної. У зв'язку з цим актуалізується потреба звернення до досвіду інших країн щодо запозичення інноваційних ідей та нормативних засад формування в учнів готовності до екологічної діяльності.

Як засвідчує аналіз наукових праць, поняття “екологічна діяльність” висвітлюється у дослідженнях українських та зарубіжних учених: С. Бабурин, Е. Гірусов, Н. Жук, М. Кисельова, В. Крисаченко, Н. Левчук, І. Ліпич, К. Пашканг, Н. Родзевич, А. Урсул та інші. Серед шведських науковців, котрі досліджували цю проблему, варто виокремити Ф. Арлера, Е. Бекмана, Б. Бернштейна, П. Бордье, П. Бекера, Г. Грімланда, Дж. Лассо, Дж. Омана, Л. Остмена та інших.

Теоретичний аналіз наукових джерел довів, що Швеція за роки свого розвитку як незалежна європейська держава здобула значний досвід у сфері неформальної екологічної освіти. Цей досвід є вагомим для України, оскільки освітня система Швеції має багато спільних рис з нашою системою освіти.

Метою статті є висвітлити та проаналізувати нормативні й організаційні засади формування в учнів середнього ступеня навчання готовності до екологічної діяльності в неформальній освіті Швеції.

У науковій літературі та нормативно-правових документах термін “неформальна освіта” має широкий синонімічний ряд. Це позашкільна освіта, додаткова освіта, післяшкільний догляд і дозвілля. В офіційних документах (ЮНЕСКО, Ради Європи, ЄС), зокрема у “Меморандуму освіти протягом життя”, термін “неформальна освіта” тлумачиться відповідно до норм міжнародних організацій та інститутів, як складник освіти протягом життя, що доповнює формальну освіту та не потребує офіційної акредитації.

Той факт, що Швеція входить до Європейського Союзу, зумовлює спільну для всіх країн нормативно-правову базу. Тому важливим документом стосовно позашкільної освіти учнів в Швеції є “Позашкільні заклади освіти для дітей, які живуть в малозабезпечених регіонах”. Важливість цього документа пояснюється тим, що в ньому подано чітке визначення терміна “позашкільна освіта”, яке прийняли 23 європейські країни, у тому числі Швеція. Єврофаунд визначає позашкільну освіту для учнів як будь-які заклади, які організуються в позашкільний час та відвідуються учнями регулярно, даючи можливість батькам та опікунам працювати, навчатися або займатися іншою діяльністю. Такі заклади забезпечують догляд, який починається після закінчення школи до того часу, доки батьки та опікуни не заберуть дитину [4].

У 1990-х роках в освітній системі Швеції були проведені радикальні реформи, які охопили дошкільну, середню шкільну освіту, позашкільну освіту та освіту дорослих. Закон набув чинності у 1986 році. З часу створення закону в нього було внесено багато поправок.

У процесі дослідження неформальної освіти Швеції з’ясовано, що історія розвитку позашкільної екологічної освіти сягає кінця XIX століття, коли з’явилися робочі притулки, ідея створення яких належить німецькому вчителю Фрідріху Фрьобелу. У цих робочих притулках дітей вбогих батьків виховували старанними та слухняними, а також навчали простих ремесел. Робочі притулки отримували фінансування переважно від благодійних організацій або приватних пожертвувань.

В 1930–1940-х роках місцева влада почала брати на себе більше відповідальності за догляд за дітьми і, отже, такий тип організації, як догляд за дітьми для вбогих зовсім зник. Незважаючи на цей напрям місцевої влади, робочі притулки (або дозвілєві центри, як їх перейменувала шведська місцева влада) зосереджувалися здебільшого в містах та залучали невелику кількість дітей.

Проте, оскільки протягом 1960-х років зросла потреба в жіночій праці, то збільшилася також і потреба в розширенні способів організації догляду за дітьми. Спеціальна комісія, Національна комісія догляду за дітьми, призначена урядом в 1968 році, затвердила пропозиції створення системи догляду за дітьми, яка б відповідала соціальним, освітнім та управлінським процесам в Швеції. Але місцева влада не мала змоги забезпечити потреби населення в догляді за дітьми. Як результат, жорсткіший закон був представлений місцевою владою, за яким влада мала забезпечити організацію дозвілля для дітей віком до 12 років та для родин, в яких батьки навчаються або працюють. Цей закон разом із високим рівнем народжуваності привів до рекордної кількості нових служб догляду за дітьми в 1990-х роках [3, с. 3].

Позашкільна діяльність дітей у Швеції мала велике значення протягом трьох десятиліть та традиційно була одним із наріжних каменів шведської сім'ї, соціальної та освітньої політики. Бажання надалі надати навчальної орієнтації догляду за дітьми відображає той факт, що відповідальність за догляд за дітьми перейшла від Міністерства охорони здоров'я та соціальних справ до Міністерства освіти та науки в 1996 і що Акт соціальних служб, який раніше регулював догляд за дітьми, був замінений Актом про навчання в 1995 році. Перехід догляду за дітьми до освітнього сектору мав будуватися переважно на тісному освітньому взаємозв'язку між дошкільними закладами, основною школою та позашкільною освітою.

Новий закон відрізнявся від попередніх напрямів тим, що покладав більш строге ведення справ на місцеву владу ніж раніше, оскільки велася боротьба за розширення можливостей задоволення потреб догляду за дітьми. Акт про навчання визначає:

- завдання позашкільної діяльності учнів – доповнювати школу, виходячи з часу та змісту, та пропонувати дітям змістовний відпочинок і підтримку в їхньому розвитку;
- види діяльності, які впроваджуються для учнів до 12 років, та завдання, які вони виконують протягом позашкільної діяльності;
- обов'язок місцевої влади – забезпечувати висококваліфіковану позашкільну діяльність без необґрунтованої затримки та якомога ближче до дому чи школи;
- потреби стосовно якості запропонованої позашкільної діяльності. Працівники повинні мати відповідний стандарт навчання та досвіду, щоб задовольняти потреби дітей, виходячи зі стимулюючих навчальних видів діяльності [3].

Нині основою законодавства Швеції у сфері освіти є Закон про освіту (2010:800) (швед. Skolverket) від 2011 року, який містить основні положення та постанови про обов'язкову та подальшу освіту, дошкільну освіту, дитячі садки, позашкільну освіту та освіту дорослих. У цьому документі зазначено, що дошкільна та позашкільна освіта стали частиною освітньої системи, а також набула чинності нова програма для позашкільних центрів, затверджена парламентом (швед. Riskzag) [1].

Розділ 14 Закону про освіту присвячений позашкільній освіті шведської молоді. В ньому йдеться про те, що кожен муніципалітет повинен забезпечити дозвілля в усіх обов'язкових шкільних закладах Швеції. Також в розділі викладено основні аспекти позашкільних закладів, визначено екологічну діяльність як один із напрямів організації позашкільної роботи з дітьми [6].

У шведській освітній системі окремо постає позашкільна освіта дітей, яка охоплює дошкільне навчання та догляд за дітьми після школи або під час канікул. Догляд за дітьми після школи або під час канікул організовується дозвіллевими центрами та дозвіллевими центрами на природі для дітей до 12 років.

Дозвіллеві центри регулюються шведським Актом про навчання. Як зазначено в цьому документі, дозвіллевий центр – навчальні групові види діяльності для дітей на частину дня, коли вони не в школі або на канікулах. Дозвіллевий

центр може існувати як самостійна організація, але переважно він співпрацює зі школою (Swedish Association for Local Authorities and Regions (SALAR), 2005). Більшість дозвіллевих центрів працюють цілий рік, а денні години роботи адаптовані до режиму роботи чи навчання батьків, або до потреб дітей.

В акті обумовлено, що групи дітей мають бути певної кількості та певного складу. Програми складаються згідно з потребами кожної дитини, персонал повинен мати необхідну кваліфікацію, щоб забезпечити ефективну навчальну діяльність. Дозвіллеві центри мають використовувати національну програму, затверджену парламентом, однаковою як для дошкільних закладів, так і для обов'язкової школи. Орган, який організовує догляд за дітьми шкільного віку, відповідальний за те, що персонал центру планує, реалізує та як оцінює діяльність центру.

Згідно з Актом про навчання, дозвіллеві центри мають запропонувати дітям якісний відпочинок та види діяльності, які забезпечують всебічний розвиток дитини. Щоб досягти цього, треба мати безпечне, веселе та стимулююче середовище і зосереджуватися на грі, креативності та фізичній активності. Всі види діяльності повинні організовуватися відповідно до віку, розвитку, потреб, інтересів та досвіду дитини.

Близькою до дозвіллевого центру формою позашкільної діяльності є відкриті дозвіллеві центри. Поняття “відкритий дозвіллевий центр” з'явилося в Законі про навчання в 1995 році та затверджено як альтернатива дозвіллевого центру для дітей від 10 до 12 років. Відкриті дозвіллеві центри не пропонують того ж догляду та нагляду, що й дозвіллеві центри або сімейні служби позашкільної діяльності, але, натомість, види діяльності, більш адаптовані до потреб дітей віком від 10 до 12 років. Відкриті дозвіллеві центри можуть бути організовані разом з дозвіллевими центрами або з асоціаціями, такими як спортивні клуби. Єдина відмінність між дозвіллевим центром та відкритим дозвіллевим центром в тому, що в останньому запис не обов'язковий.

Хоча діти віком до 10 років відвідують ці центри, Закон про освіту стверджує, що для місцевої влади є необґрунтованим організувати діяльність в таких центрах для школярів молодше 10 років. Але, за відсутності персоналу та ресурсів, відкриті дозвіллеві центри не співпрацюють зі школою та не

можуть запропонувати дітям змістовного відпочинку і підтримки в навчанні, як затверджено в Законі про освіту. Відкриті дозвілєві центри функціонують від 15 до 21 годин на тиждень [3, с. 3].

Починаючи з 1998 року, позашкільна діяльність школярів регулюється багатьма управлінськими документами, включаючи національну програму для дошкільних навчальних закладів. Хоча ці документи стосуються насамперед дошкільних закладів та основної школи, рекомендовано використовувати цю програму, наскільки це можливо, і в позашкільній діяльності. Причиною цього є підтримка інтеграції дошкільних закладів, основної школи та позашкільних закладів. Основні цілі і головні напрями: 1) стандарти та цінності; 2) розвиток і навчання; 3) власний вплив дітей; 4) співпраця між дошкільними закладами, школою, позашкільними закладами та батьками; 5) взаємозв'язок між дошкільними закладами, школою та позашкільними закладами [3, с. 4–5].

Згідно з навчальною програмою для обов'язкових шкіл, дошкільних закладів та дозвілєвих центрів, яка є важливим регулюючим важелем в освітній системі Швеції, основним принципом національної шкільної системи вважається демократія. Всі шкільні види діяльності мають проводитися згідно з демократичними цінностями. Тому кожен, хто працює в школі, повинен поважати індивідуальні цінності та середовище, в якому всі співіснують (розділ 1§2). Швецька освітня система активно впроваджує загальні освітні перспективи, які мають сприяти успішному навчанню майбутніх поколінь у Швеції. Серед таких перспектив чільне місце посідає екологічна перспектива. Екологічна перспектива, по-перше, повинна забезпечувати можливість відповідальності за все навколишнє середовище, а не тільки тієї місцевості, в якій розташовано освітній заклад. По-друге, виховувати особистісну позицію учня, його уважне ставлення до глобальних екологічних проблем. Навчання має пояснювати, як функції суспільства та способи життя і праці можливо адаптувати до створення умов для сталого розвитку.

Навчальна програма для обов'язкової школи, дошкільних закладів та дозвілєвих центрів, затверджена Національним бюро з навчання Швеції, визначає одним із головних завдань для всіх освітніх закладів – екологічну перспективу навчання.

Згідно з нею, учні можуть не тільки відповідати за навколишнє середовище, але й формувати власну позицію з огляду на глобальні екологічні проблеми [2, с. 12]. В навчальній програмі також зазначено, що школа, дошкільні заклади та дозвілєві центри повинні працювати в тісній співпраці для всебічного розвитку та навчання учнів [2, с. 18].

У навчальному плані для дошкільних закладів, обов'язкової школи та дозвілєвих центрів окремий параграф відведено екологічному вихованню учнів, яке допомагає набувати фізичної сили та зміцнювати здоров'я. Також у навчальному плані висвітлено уміння, якими повинні володіти учні певного віку. Проаналізувавши ті вміння, якими мають оволодіти учні 7–9 класів, ми виокремили серед них головні, які визначають готовність семикласників-дев'ятикласників до екологічної діяльності:

- орієнтуватися в незнайомій місцевості за допомогою карти та інших допоміжних речей, щоб розпізнати місцевість;
- організовувати, планувати та проводити різні види діяльності на відкритому повітрі;
- знати та виконувати правила і обов'язки поводження з природою, як зазначено в громадському праві;
- знати культурні традиції, пов'язані з життям на відкритій місцевості;
- мати навички купання та безпеки у та біля води взимку [2, с. 50–53].

Аналіз офіційної документації в галузі освіти свідчить, що основним органом на державному рівні, який відповідає за роботу з дітьми, є Міністерство освіти та наукового дослідження Швеції (шв. Utbildningsdepartementet). Міністерство освіти та наукового дослідження було сформоване в 1840 році та до 1968 року мало назву Міністерство духовних справ.

Міністерство освіти та наукового дослідження – це державне міністерство в Швеції, яке відповідає за справи, що стосуються: 1) шкіл, дітей та молоді; 2) навчання дорослих; 3) вищого навчання; 4) фінансової підтримки в навчанні; 5) наукового дослідження; 6) міжнародної співпраці [5].

Оскільки Швеція приділяє значну увагу екології та сталому розвитку суспільства, то в державі було створене Міністерство

навколишнього середовища. Міністерство навколишнього середовища Швеції координує політику навколишнього середовища уряду та є відповідальним за питання, які стосуються клімату, сталого розвитку, біологічного різноманіття, хімікатів, екоциклу, збереження природи, морського середовища та міжнародне співробітництво з питань охорони довкілля.

Метою політики навколишнього середовища є передача наступним поколінням суспільства, в якому головні екологічні проблеми вже розв'язані, без спричинення екологічних проблем та проблем зі здоров'ям на території Швеції. Досягнення цього потребує створення ефективної та інтегрованої політики навколишнього середовища вдома і міжнародної співпраці, зокрема з ЄС.

З цією метою Міністерством навколишнього середовища було розроблено Шведський екологічний кодекс. Головне завдання екологічного кодексу – забезпечити сталий розвиток суспільства, який гарантуватиме здорове та надійне навколишнє середовище для сьогоднішніх і майбутніх поколінь. Такий розвиток буде заснований на визнанні факту, що природа потребує захисту і що ми відповідаємо за розумне управління природними ресурсами у разі зміні й експлуатації природи. Кодекс складається з правил, розміщених в 15 актах, які стосуються охорони природних ресурсів Швеції. В екологічному кодексі зазначено, що для відпочинку на природі відводиться окреме місце, яке визначає місцева влада [7].

Окрім екологічного кодексу, на державному рівні увагу привертає система екологічних завдань Швеції. Цей документ було ухвалено у квітні 1999 року шведським парламентом (Riksdag). До системи екологічних завдань Швеції належать 16 завдань, які охоплюють різні сфери. Екологічні завдання є важливою відправною точкою дій для досягнення кращого навколишнього середовища та сталого суспільства.

Отже, проаналізувавши нормативно-правові документи з неформальної екологічної освіти в Швеції, відзначимо, що неформальній екологічній освіті надається особливе значення. Головна і найважливіша, на нашу думку, особливість неформальної екологічної освіти Швеції – це організація роботи на державному рівні з подальшою реалізацією нормативних законів у практичній діяльності.

Література

1. Bavner, P., Barklund, A., Hellewell, A., Svensson, M. (2011). Swedish act of education [Electronic resource]. – Access mode: <http://sweden.se/society/education-in-sweden/>
2. Curriculum for the compulsory school, preschool class and leisure-time centre 2011, Stockholm, 2011 [Electronic resource]. – Access mode: www.skolverket.se/publikationer.
3. Employment developments in childcare services for school-age children. Sweden. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions [Electronic resource]. – Access mode: www.Eurofound.eu.int.
4. Eurofound (2007). Out-of-school care services for children living in disadvantaged areas. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
5. Regeringskansliet. – Government Offices of Sweden [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.government.se>
6. Skolverket (2010:800) [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.skolverket.se/>
7. Swedish Environmental Code [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.government.se/content/1/c6/02/28/47/385ef12a.pdf>.

И. М. Колодько

Организационные принципы формирования в учащихся средней ступени обучения готовности к экологической деятельности в неформальном образовании Швеции

Институт проблем воспитания Национальной академии педагогических наук Украины (9 ул. Берлинского, Киев, Украина)

В статье на основе анализа исторической и педагогической литературы, а также нормативных документов в сфере образования рассмотрены нормативные и организационные основы формирования в учеников средней ступени образования готовности к экологической деятельности в неформальном образовании Швеции. Особое внимание уделено автором нормативной базе на государственном уровне, которая раскрывает специфику организации экологической деятельности в неформальном образовании Швеции.

Ключевые слова: неформальное образование, экологическая деятельность, устойчивое развитие, нормативные документы Швеции.

I. M. Kolodko

Organizational Principles of Forming in Pupils of Secondary Degree of Education the Readiness to Ecological Activity in Swedish Non-Formal Education

The Institute of Problems of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kyiv, Ukraine)

The article deals with historical and pedagogical literature, as well as regulatory documents in the field of education and presents an overview of regulative and organizational principles of forming in pupils of the secondary degree of education the readiness to ecological activity in Swedish non-formal education. Sweden is considered to be one of the most developed countries in environmental education, so the author's special attention is paid to the corresponding regulative basis at the state level. This basis proves the specific points of organizing the ecological activity in Swedish non-formal education and is checked to be performed. The laws in the field of education and the curriculum provide the activity of non-formal ecological institutions affecting the consciousness of pupils of the secondary degree of education. The experience of applying the regulative principles of forming in pupils of the secondary degree of education the readiness to ecological activity in Swedish non-formal education is substantiated to be worth borrowing into Ukrainian educational system.

Keywords: non-formal education, ecological activity, sustainable development, regulative educational documents of Sweden.

References

1. Bavner, P., Barklund, A., Hellewell, A., Svensson, M. (2011). *Swedish act of education* Retrieved from <http://sweden.se/society/education-in-sweden/>
2. The National Agency for Education. (2011). *Curriculum for the compulsory school, preschool class and leisure-time centre*. Stockholm. Retrieved from <http://www.skolverket.se/publikationer>
3. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. *Employment developments in childcare services for school-age children*. Retrieved from <http://www.Eurofound.eu.int>.
4. Eurofound (2007). *Out-of-school care services for children living in disadvantaged areas*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
5. Regeringskansliet. *Government Offices of Sweden*. Retrieved from <http://www.government.se>
6. Skolverket (2010:800). *National Agency for Education* Retrieved from <http://www.skolverket.se/>
7. Ministry of the Environment and Energy. *Swedish Environmental Code, Ds 2000:61*. Retrieved from <http://www.government.se/content/1/c6/02/28/47/385ef12a.pdf>.